

Галина П'ЯТАКОВА

доцент кафедри загальної педагогіки

та педагогіки вищої школи

Львівського національного університету

імені Івана Франка

СТАН ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ В СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто особливості професійної підготовки магістрів-філологів в університетах України. Приділено увагу розробці стандартів підготовки ступеню магістра та виокремлення його від бакалаврського, затвердження Національної рамки кваліфікацій, впровадження компетентнісного підходу в освіті, трансформації програм підготовки магістрів, реформуванню системи освіти на основі філософії «людиноцентризму». Приділено увагу спеціальній (науковій) та професійній складовим структури підготовки магістрів філологічних спеціальностей. Проаналізовано сучасний стан професійної підготовки магістрів-філологів в українській вищій школі в контексті євроінтеграції.

Ключові слова: магістр, професійна підготовка, стандарт підготовки, освітні програми, Національна рамка кваліфікацій, компетентнісний підхід.

Процес професійної підготовки фахівця з філологічної спеціальності у закладах вищої школи України має довгу історію. У дослідженнях науковців можна виокремити основні напрямки вивчення процесу підготовки філолога у вищих навчальних закладах. Значну увагу приділено методологічним основам сучасної філософії освіти та проблемам вищої педагогічної освіти (В. Андрущенко, В. Бондар, Є. Белозерцев, А. Булда, С. Вітвицька, О. Глузман, Р. Дейв, І. Зязюн, Дж. Кідд, Т. Кашманова, В. Кремень, В. Луговий, А. Лігоцький, В. Майборода, С. Майборода, О. Мещанінов, С. Ніколаєнко, П. Саух, В. Сластьонін, Т. Толкова, А. Щербаков); теоретичним та методичним засадам підготовки вчителів мови та літератури (Є. Барбіна, І. Зязюн, І. Соколова); формуванню професійної та іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх вчителів-мовників (І. Зимняя, С. Сисоєва, В. Назарова, О. Семенов); особливостям підготовки вчителів у зарубіжних країнах (Н. Абашкіна, В. Базуріна, Ю. Кіщенко, Л. Пуховська, А. Сбруєва); технологічному підходу до професійної діяльності майбутніх вчителів (О. Дубасенюк, Н. Ничкало, Л. Онищук, О. Пехота, О. Савченко, Н. Сейко, С. Сисоєва, І. Соколова Л. Хомич) тощо.

Проте, зазначені дослідження розкривають, перш за все, процес підготовки філолога, майбутнього вчителя, у вищих закладах України за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на першому (бакалаврському) рівні. Підготовці магістрів філологічних спеціальностей приділено недостатню увагу.

Метою статті є аналіз сучасного стану професійної підготовки магістрів-філологів у контексті євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. У розвинених країнах Європи з кінця 1990 року під впливом Болонської реформи відбувається формування єдиного освітнього простору, який сприяє розширенню європейських орієнтирів розвитку, покращенню підготовки бакалаврів і магістрів, створенню спільних програм підготовки, відкритості інновації в освіті тощо. У сучасних дослідженнях знаходимо визначення головних пріоритетів освіти: “На едукацію європейську потрібно дивитися цілісно, як на життя у світі, в Європі та вдома. Це концентрація на едукації, яка повинна інтегрувати потрібний модус екзистенції людини: космополітичної, європейської, етнічної” [4, 196]. Погоджуємося з європейським сприйняттям освіти/навчання та розуміємо, що такий підхід вимагає суттєвих змін в українській освіті. Оскільки “нова цивілізація очікує від едукації творчих, інноваційних, рефлексійних, сприятливих для самореалізації дій і щасливих особистостей, і цілих спільнот в умовах «метакультури»” [3, 106]. Ці завдання є пріоритетними для розвитку освіти кожної європейської держави, оскільки вони здатні зберегти її автентичність.

Безумовно, сучасна українська вища школа розвивається і змінюється під впливом загальноєвропейських освітніх реформ. Провідні освітні заклади України довгий час розвивають міжнародні зв'язки з університетами Європи, намагаються вирішувати такі проблеми, як визнання дипломів, зближення змісту і структури підготовки магістрів, необхідність українському випускнику проходити додаткове навчання в європейському закладі для продовження там освіти або поступлення на роботу тощо. На сучасному етапі розвитку вищої освіти є можливість вивчати досвід міжнародної освітньої інтеграції,

результати Болонського процесу для імплементації позитивного досвіду у реконструкцію вищої школи України. Європейськість стала головним напрямом розвитку України, тому зміни повинні починатися з освіти, науки й культури. Ідеї інновацій щодо розвитку професійної компетентності педагога є пріоритетними також і у змісті державних законодавчих документів України, серед яких Закон України «Про вищу освіту», «Стратегія розвитку національної системи освіти», «Національна рамка кваліфікацій», Закон України «Про освіту» та ін.

У Доктрині розвитку освіти України у XXI столітті визначено ключовий напрям розвитку державної освітньої політики “реформування системи освіти на основі філософії «людиноцентризму» як стратегії національної освіти” [5, 3]. Головним завданням сучасного педагога є приділення особливої уваги “до особистісного розвитку, формування самодостатності людини, здатності ефективно і свідомо співпрацювати в глобальному життєвому просторі”[1, 345]. Це надзавдання для педагога у добу філософії людиноцентризму. Отже, важливими діагностичними маркерами професійної компетентності в Україні є зміни у філософсько-методологічному підході від знаннєвої парадигми професійної підготовки до компетентнісної та здатності педагога до неперервного професійного розвитку та самовдосконалення.

Провідним для української вищої школи стає принцип «освіта упродовж життя». Предметом активного обговорення в освітньому та експертному середовищі є – визначення професійних компетентностей “європейського вчителя”. Складовими професійної компетентності вчителя стають елементи “європейськості”: європейська ідентичність, європейське знання (учіння-навчання з позиції європейської перспективи та обізнаність з особливостями різних освітніх систем), європейський мультикультуралізм, європейська професійна компетентність у всіх життєстверджуваних проявах, європейська громадянськість (повага до прав людини, демократія, свобода).

Процес професійної підготовки філолога в університетах України пов’язаний з реформуванням ступеневої системи освіти. Традиційно філологу для отримання диплома потрібно було завершити п’ятирічну підготовку на

профільному факультеті університету. Зі вступом України до Болонської системи і переходом ЗВО на ступеневу освіту підготовка філолога складається з чотирирічної підготовки на рівні бакалавра та дворічної на рівні магістра або спеціаліста. Таким чином, у структурі професійної підготовки магістрів філологічних спеціальностей враховують бакалаврський рівень. Для університетів України важливою потребою було розроблення стандартів підготовки ступеню магістра та виокремлення його від бакалаврського та спеціаліста, диплом якого згодом прирівняли до магістерського після скасування ступеню спеціаліста.

У 2010 році Міністерством освіти і науки була затверджена Концепція організації підготовки магістрів в Україні за спеціальностями та освітніми програмами. Освітні програми підготовки магістрів бути поділені на:

дослідницькі, що передбачають поглиблення досліджень в одній з наукових галузей;

професійні, що передбачають розвиток професійних та формування управлінських компетенцій у певній галузі професійної діяльності;

кар'єрні, що передбачають вдосконалення (просування) здобутих теоретичних знань і практичного досвіду для кар'єрного зростання та підготовки до здійснення управлінської діяльності. Відповідно до класифікації програм можуть існувати дипломи професійного, дослідницького та кар'єрного магістра. Кар'єрні магістратури можна розглядати як один з видів післядипломної освіти [8]. Таким чином підготовку майбутніх наукових працівників відокремили від науково-педагогічних та посилили практичну спрямованість професійних магістерських програм. Цей документ надавав можливість існування за одним напрямом підготовки дослідницьких і професійних освітніх магістерських програм. Проте, у дослідницьких університетах потрібно було здійснювати не менше 25% дослідницьких програм підготовки випускників. Документ затвердив подовження нормативного терміну навчання магістрів з усіх напрямів до 1,5 – 2 років (як зафіксовано в проекті Закону України «Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про вищу освіту») для сполучення теоретичної та практичної

підготовки магістрів. Дослідницькі програми підготовки магістрів залишилися дворічними [8].

Важливе значення для підготовки магістра та впровадження компетентнісного підходу в освіті відіграла прийнята у 2011 р. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій”. Національну рамку кваліфікацій впроваджено з метою: введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців; забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин; сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні; налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці [9].

У Постанові професійна підготовка магістрів була віднесена до 8 рівня, який характеризується здатністю “розв’язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики”. Набута здатність у магістрів реалізується через дескриптори: знання, уміння, комунікація та автономність і відповідальність. За час підготовки у магістра мають бути сформованими “найбільш передові концептуальні та методологічні знання в галузі науково-дослідної та/або професійної діяльності і на межі предметних галузей”. Чітко були прописані уміння магістрів, які передбачали “критичний аналіз, оцінку і синтез нових та складних ідей; розроблення та реалізацію проєктів, включаючи власні дослідження, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв’язувати значущі соціальні, наукові, культурні, етичні та інші проблеми”. Випускники-магістри повинні вміти спілкуватися “в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності”. Автономність і відповідальність магістрів виявляється через “ініціювання інноваційних комплексних проєктів, лідерство та повну автономність під час їх реалізації; соціальну відповідальність за результати прийняття стратегічних

рішень; здатність саморозвиватися і самовдосконалюватися протягом життя, відповідальність за навчання інших” [7]. Тому на сучасному етапі підготовки є дуже важливим правильно визначити зміст, структуру системи професійної підготовки магістрів-філологів, яка полягає, передусім, у формуванні важливих професійних якостей; в успішному оволодінні знаннями, уміннями та навичками, необхідними для виконання функціональних обов’язків. Відмітимо, що процес підготовки магістрів відбувається за прийнятими стандартами.

На відміну від підготовки магістрів-філологів у європейських університетах у вищих закладах України філолог обов’язково здобував спеціальність вчителя мови та літератури. У провідних університетах на філологічних факультетах та факультетах іноземних мов підготовка філологів відбувалася п’ять років. У програмах підготовки рівномірно у годинах поєднувалися мовознавчі та літературознавчі дисципліни, вводилися спецкурси з мови на другому та літератури на 3 курсі, які формували у філологів компетентності дослідників, результатом яких було написання та захист курсових робіт. На п’ятому – випускному курсі вводили дипломний семінар, головним завданням якого було сприяти написанню філологічного дослідження – дипломної роботи. З третього курсу філологам викладали дисципліни психолого-педагогічного циклу та «Методики викладання мови/ літератури» у першому семестрі четвертого курсу, які сприяли підготовці філологів до педагогічної практики в середній школі. Без відриву від навчання студенти були залучені до виховної практики, мали змогу спостерігати за виховним процесом у школі та проводити виховні години у відповідному класі. Перша чотирьох-тижнева педагогічна практика, на якій філолог проводив відкриті уроки з мови та літератури, проходила у 2 семестрі. На початку п’ятого курсу студенти долучалися до педагогічної (державної) практики у школі, впродовж якої 2 місяці філологи виконували функції вчителя за фахом та класного керівника. Відповідно, у змісті підготовки філологів у педагогічних закладах (інститутах) цикл психолого-педагогічних дисциплін був більш розгорнутим, наприклад «Методики викладання мови/літератури» вивчалися два семестри на

4 курсі, педагогічні практики починалися з 1-2 курсу, теми курсових та дипломних робіт були пов'язані з методиками тощо.

В педагогічних університетах України, так само, як і в університетах Угорщини та Словаччини, відбувалася підготовки філолога-вчителя за двома спеціальностями. Такий підхід в українській вищій школі був популярним ще до ступеневої освіти. В незалежній Україні у 1991-1996 рр. професійна підготовка вчителів широкого профілю відбувалася за поєднаними спеціальностями, за основною або додатковою спеціальністю з предметним полем "іноземна мова". На базі вищої освіти також було розроблено варіативні моделі здобуття другої філологічної спеціальності. Дослідниця І. Соколова виділила 14 моделей мовного навчання учнів, які потрібно врахувати при розробці компонентів освітньо-професійної програми підготовки вчителя-філолога [2, 15]. Варіативність моделей підготовки сприяла працевлаштуванню вчителів України. Дослідниця вважає, що освітні програми були конкурентоспроможними на ринках освітніх послуг і праці, оскільки вищий навчальний заклад надавав якісні освітні послуги; запропоновані програми були актуальними й варіативними, вони ґрунтувалися на визначених компетенціях фахівця. Систематичне проведення маркетингу ринків освітніх послуг і праці сприяло внесенню корективів до варіативного компонента програми, а також постійного розширення переліку спеціалізацій; працевлаштуванню випускників, які отримували методичний супровід у перші роки професійної діяльності [2, 17]. Тому на сучасному етапі освітніх змін виникає потреба запровадження у навчально-виховний процес університетів досвіду європейської освіти, інноваційних підходів до підготовки магістрів філологічних спеціальностей.

Структуру підготовки магістрів філологічних спеціальностей потрібно розглядати і за змістом їхнього навчання. У такому випадку вона складається із спеціальної (наукової) та професійної підготовки. Вважаємо, що спеціальну (наукову) підготовку реалізують у процесі засвоєння студентами дисциплін мовознавчого, літературознавчого, культурознавчого та історико-філософського циклів. У процесі професійної підготовки відбувається

формування компетентностей викладача/ вчителя в результаті викладання психолого-педагогічних та методичних курсів, а також педагогічної практики. Спеціальну та професійну підготовку забезпечують на бакалаврському і магістерському рівнях. Бакалаври проходять чотирьох-тижневу практику у середній школі, асистентська практика у магістрів відбувається у вищих навчальних закладах, як правило один місяць.

Освітні програми за напрямом підготовки 0305 Філологія з кодом спеціальності для магістрів 8.0305, наприклад, 02 Мова та література (англійська, німецька, французька) були розраховані на 1 рік. З 2011 року у підготовці магістрів відбулися зміни. Розроблено програми підготовки магістрів за 01 Філологія (українська мова та література), 02 Мова та література (англійська, німецька, французька), навчання на яких 1 рік і 4 місяці. Підготовка магістрів відбувається за напрямами 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035.01 Філологія (Українська мова і література), 035.02 Мова та література (англійська, німецька, французька). З появою ступеню магістра з'явилися і нові завдання підготовки викладача вищої школи, відповідно мовознавчого або літературознавчого профілю. У першому семестрі викладають такі навчальні дисципліни, як «Педагогіка та психологія вищої школи», «Майстерність педагогічної діяльності (педагогічна майстерність)», «Методика викладання мови/ літератури у вищій школі», головною метою яких є підготовка магістрантів-філологів до викладання у закладах вищої освіти. Педагогічна практика відбувається, як правило, на рідному факультеті впродовж місяця. За цей час майбутні викладачі мови/ літератури ознайомлюються з навчальними програмами, семестровими планами, відвідують лекційні та практичні заняття викладачів, самостійно розробляють конспекти лекційних занять та проводять відкриті практичні заняття. За час практики магістранти мають змогу також відвідати та проаналізувати відкриті заняття практикантів, провести та підготувати як проєкт «Психолого-педагогічне дослідження» зі студентами тощо.

З 2016 року на всіх філологічних факультетах та факультетах іноземних мов введено додаткову спеціальність 014 Середня освіта. Таким чином, було

змінено зміст попередньої освіти філологів. За напрямом 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія відбувається підготовка магістра, який підготовлений самостійно вести дослідження з мовознавчих або літературознавчих наук. Професійну підготовку вчителя та викладача мови і літератури можна тепер отримати за програмою 014 Середня освіта. У цій програмі було розширено психолого-педагогічний та методичні цикли дисциплін, внесено корективи у підготовку вчителя середньої школи, оскільки формується НУШ (нова українська школа).

Професійна підготовка магістрів філологічних спеціальностей відбувається під впливом науково-технічного прогресу, динамічних змін у вищій школі з впровадженням інноваційних технологій, а також розвитку ринку праці [6]. Підготовка магістрів вимагає здобуття ними під час навчання відповідної кваліфікації фахівця, що і забезпечується викладанням спеціальних дисциплін, які визначаються нормативною частиною змісту навчання, а саме, у документі “Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні” та у навчальних планах і програмах з метою посилення конкурентоспроможності фахової підготовки в галузях філологічної і педагогічної освіти. Оскільки, професійна підготовка магістрів філологічних спеціальностей відбувається у період євроінтеграції, конкурентоспроможності на європейському ринку праці, впровадження компетентнісного підходу потребує активізації. “Ключовим завданням освіти у XXI сторіччі є розвиток мислення, орієнтованого на стале майбутнє. Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а здатності самостійно їх застосовувати в нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян”[5, с. 7].

Визначити місце магістра на ринку праці допоможе також Національна рамка кваліфікацій як документ, який враховує вимоги ринку праці до компетентностей фахівців, сприяє національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні; а також налагодженню ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці. За цим документом магістри філологічних спеціальностей відносяться до восьмого кваліфікаційного рівня.

Поле діяльності магістрів філологічних спеціальностей достатньо широке, це потребує якісної підготовки фахівця. Розглядаємо якісну підготовку магістра філологічних спеціальностей як “цілісну сукупність властивостей суб’єкта діяльності, яка визначає його професійний рівень компетентності й дає йому можливість мати певну соціальну цінність та відповідати потребам і можливостям ринку праці”[1, 402].

Висновки. Трансформація процесу навчання, розробка нових стандартів підготовки магістрів філологічних спеціальностей, впровадження компетентнісного підходу вимагає від сучасних університетів України вводити суттєві зміни у програми підготовки. Оскільки професійна підготовка різновид освіти, що спирається на загально фундаментальні засади освітнього процесу та водночас істотно доповнює їх конкретними знаннями, у вищій школі потрібно посилити вимоги до випускників, враховуючи особливості майбутньої професійної діяльності магістрів-філологів. Відповідно, на організацію професійної підготовки магістрів філологічних спеціальностей має вплив досвід провідних університетів Європи. В умовах євроінтеграції імплементації досвіду сприяють міжуніверситетська співпраця, яка набуває нових форм завдяки розширенню академічної мобільності як студентів, так і викладачів українських університетів. Вивчення європейського досвіду є важливим в умовах реформування вищої освіти, одним із завдань педагогів-компаративістів.

Література

1. *Кремень В.Г.* Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В.Г. Кремень. – 2-е вид. – К.: Т-во «Знання» України, 2010. – 520 с.
2. *Соколова І. В.* Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутнього вчителя за двома спеціальностями на філологічних факультетах вищих навчальних закладів. Автореф. дис...здоб. ...д. пед. н.: 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти», К. 2009, 30 с.
3. *Burszta W.*, Różnorodność i tożsamość. Antropologia jako kulturowa refleksyjność. Poznań. 2004. 210 s.

4. *Piasecka M.* Wyzwania dla edukacji europejskiej // PEDAGOGIKA tom XXII pod redakcją Kazimierza Rędzińskiego Mirosława Łapota. Częstochowa – 2013. S. 191-205.
5. Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf.
6. Національний класифікатор України «Класифікатор Професій» ДК003:2010. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dovidnyk.in.ua/directories/profesii>.
7. Національна рамка кваліфікацій. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12>.
8. Концепція організації підготовки магістрів в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pon.org.ua/socialny-zahyst/studentski-pytannja/414-zatverdzheno-koncepciju-organizaciyi-pidgotovki.html>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12>.